

Ida Horvath

ODABRANI KOMADI NAMJEŠTAJA IZ ZBIRKE MUZEJA SLAVONIJE

Muzej Slavonije u Osijeku posjeduje bogatu i raznovrsnu zbirku namještaja koja obuhvaća stilska razdoblja od 17. do početka našeg stoljeća. Taj je namještaj uglavnom pojedinačno sačuvan i kao takav i izložen. Stoga ovdje i objavljujemo pojedine komade kao takove, potpuno izolirano, a istaknuvši njihovu vrijednost. U izboru materijala rukovodili smo se raznim kriterijima, kao što su stilska čistoća, fina izrada, rijetkost predmeta kod nas, a dakako i kulturno-historijski moment, jer nam ti predmeti mnogo govore o ukusu, potrebama i mogućnostima njihovih bivših vlasnika koji su usko povezani s historijom grada i ovoga kraja.

Za objavljivanje smo odabrali renesansni kabinetni ormar i minijaturni oltarić, barokni sanduk, naslonjač u empire stilu i dječji krevetac u bidermajer stilu. Svi ti komadi imaju posebnu vrijednost, bilo stilsku, bilo historijsku, te smatramo da će njihovo objavljivanje možda korisno poslužiti za komparaciju ili eventualnu atribuciju sličnih ili istih komada u drugim muzejskim zbirkama. Kako namještaj nije signiran (osim jednog komada) i kako ne raspolažemo potrebnim arhivskim podacima, ni u jednom slučaju nije bilo moguće izvršiti tačnu atribuciju. Porijeklo predmeta se može nažalost samo pretpostavljati, a vrijeme nastanka također samo aproksimativno odrediti.

Kao prvo prikazat ćemo jedan od najvrednijih komada u zbirci — renesansni kabinetni ormar (Sl. 1 i 1a) koji je tipični produkt svoga vremena. Konstruktivno slijedi arhitektonsku koncepciju renesansnog namještaja, što se ogleda u horizontalnoj i vertikalnoj podjeli i primjeni arhitektonskih elemenata. Sastoji se od podnožja sa stupovima i kompaktnog zatvorenog tijela. Postolje se sastoji od sedam stupova pri dnu završenih kuglama i povezanih rasponcima. Oblo profilirani obod ukrašen je tokarenim ukrasima okrenutim na dolje.

Tijelo se dijeli na profiliranu bazu u koju su ugrađene dvije ladice, te sam kabinet zatvoren višestruko profiliranim dvokrilnim vratima i zatim na vijenac zaobljene profilacije u koji su također ugrađene dvije uske duguljaste ladice. Završna profilacija obrubljena je zupčastim nizom. Kabinet je iznutra podijeljen na centralni dio okružen sa po pet ladica sa svake strane. Centralni dio je riješen u obliku portala. U bazu portala je ugrađena jedna ladica, a zabat iznad portala ima slomljene linije. Srednji pretinac iza portala s dvostru-

kim vratnicama je heksagonalni prostor obložen stijenkama od ogledala i »popločen« pločicama od bjelokosti i ebanovine, a sa svake strane su po četiri minijaturene ladice okviri kojih su profilirani i obrubljeni zupčastim nizom. Čitav centralni dio je pomičan i skriva straga tajni pretinac. Kabinetni ormar je crno furniran (na taj način je imitirana ebanovina koja se u razdoblju renesanse upotrebljava za izradu naročito skupocjenog namještaja), a obložen je izvana i iznutra kornjačevinom kroz koju prodire crvena boja laka koji je upotrijebljen kao podloga da bi se dekorativni efekt još više potencirao. Upravo raskošnu izvedbu kabinetnog ormara možemo najbolje uočiti na detaljima. Tako na primjer vidimo da su rasponci, stupovi, viseći ukrasi i obod postolja ukrašeni oplatom od kornjačevine i inkrustacijom od bjelokosti. Izvana je gotovo cijeli korpus kabineta obložen kornjačevinom. Neke od obloženih partija su zaobljene kao obod postolja, okviri vratnica i vijenac, te obla ispupčenja koja se nalaze na vratnicama i pobočnim plohama. Na uglovima vratnica izrađene su lezene također obložene kornjačevinom i umetnutom bjelokosti, a imaju rezbarene kapitule. Geometrijski ukras je konzekventno proveden, a pojačavaju ga tanke bijele linije bjelokosne inkrustacije.

U unutrašnjem dijelu kabineta, ne manje raskošno, proveden je isti dekor. Doduše vratnice su iznutra ostale crne, ukrašene samo zupčastim nizovima, kao i vratnice portala, dok baza i zabat portala, te ladice nose dekor u istom stilu kao ormar izvana. Od bjelokosti su još ukrasna puceta na visećim ukrasima postamenta i prihvati svih ladica. Upotrebom tri vrste materijala dobijen je naročiti polihromni efekt. Osim toga primijenjena je i pozlata i to na rezbarenim partijama, kao što su kapituli i baze dva para stupića kraj portala, rezbareni ukras na vratnicama portala, kao i na okovima na unutarnjim i vanjskim vratnicama, te na gornjim i donjim ladicama koji su od fino cizelirane pozlaćene bronce.

Dimenzije postolja su: 0,81 x 1,49 x 0,66 m a ormara: 0,98 x 1,38 x 0,60 m. Inventarni broj: 77.

Po svojoj strogoj arhitektonskoj koncepciji naš kabinetni ormar je renesansni rad, ali upotreba više vrsta skupocjenog materijala, polihromija i pojedini dekorativni elementi kao na primjer slomljena linija zabata i bogata pozlaćena rezbarija na vratnicama portala, ukazuju na početke baroka. Ne može se postaviti oštra granica između tzv. »baroccheggianti« namještaja i produkata posljednjeg perioda renesanse, pa je prema tome naš ormar negdje na prijelazu ta dva stila. Renesansni su na njemu, kako smo već spomenuli, osnovna koncepcija, kao i strogi linearni sistem dekoriranja, a mnoštvo profilacija, obli ispupčeni ukrasni elementi na vanjskim vratnicama i pobočnim plohama, već spomenuti dekorativni elementi te nastojanje za što većim, bogatijim dekorativnim efektom ukazuju na barokni ukus.

Ormar je nastao u 17. stoljeću, a rađen je vjerojatno u Španiji što pretpostavljamo na osnovu analogija. Jedna od najmarkantnijih takvih analogija je španjolski kabinetni ormar iz 17. stoljeća publiciran u »Das Möbelwerk« od H. Schmitza kojeg autor smješta u barok (str. 176 citiranog djela). Iako je u 17. stoljeću veoma razvijena izrada ovakovih kabinetnih ormara u Flandriji, a također i u Toscani, skloniji smo pretpostaviti španjolsku provenijenciju, obzirom na toliko potenciranu težnju za dekorativnošću i bogatstvom. U preplitanju međusobnih utjecaja te tri zemlje nastali su produkti koje je često veoma teško pravilno smjestiti u bilo koju od njih. Bez obzira na tačnost

atribucije, ormar objavljujemo, jer je općenito rijedak primjerak svoje vrste, te predstavlja posebno veliku vrijednost naše zbirke.

Od primjeraka renesansnog namještaja iz zbirke istaknuli bismo kao veoma vrijedan i interesantan i minijaturni oltarić (Sl. 2). Oltarić je također arhitektonski koncipiran poput edikule. Postavljen je na pravokutni postament koji straga stoji na drvenim nožicama a sprijeda na metalnim kuglama. Ima višestruko profiliranu bazu s koje se uzdižu stupovi nosači trokutastog zabata. Na vrhu zabata je krunište. S obje strane oltara su niše, a uz njih vitičaste profilacije. Oltarna slika je postavljena ispod luka koji podržavaju također dva stupića manja od vanjskih. Različitom veličinom nosača i njihovim rasporedom postignut je dojam dubine. Stupići su korintski; u donjem dijelu obloženi kornjačevinom, a u gornjem su imitirane kanelire inkrustacijom bjelokosti i ebanovine. Kapiteli su metalni. Osnovni materijal oltarića je ebanovina. Pojedine partije su ukrašene intarzijom ebanovine u bjelokosti u obliku biljnih vitica i inkrustirane poludragim kamenjem raznih vrsta (ahat, lapis lazuli, oniks, karneol i dr.). U nišama sa strane i na izvijenim postoljima iznad njih bili su brončani kipovi svetaca (na fotografiji su dva još vidljiva). Arhitrav i zabat su ukrašeni zupčastim nizom, a u sredini zabata je vertikalno postavljena aplikacija od fino cizelirane pozlaćene bronce.

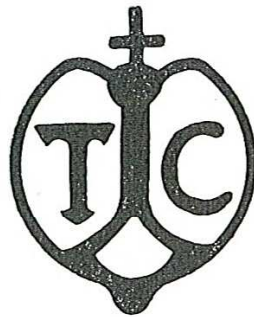
U oltarić je uklopljena slika rađena uljem na bakrenoj ploči, a prikazuje Madonu s djetetom, Sv. Josipom i Ivanom Krstiteljem. te u donjem dijelu Sv. Katarinu sa dva sveca u stavu adoracije. Kompozicija i sklad zagasitih toplih tonaliteta odaju ruku dobrog majstora koji je radio u maniri visoke renesanse i tačno slijedi stil velikih oltarskih kompozicija. Slika je rađena minijatorskom tehnikom što je naročito uočljivo u minucioznoj obradi detalja i lica, kao i finoći inkarnata. U 16. i 17. stoljeću česte su minijature rađene na taj način u Veneciji i one su vezane uz različite slikarske botege, kao što su bile Bassanova i Tintorettova. Naša je slika nastala u prvoj polovini 17. stoljeća i vjerojatno je venetske provenijencije. Najvjerojatnije je rađena po jednog velikoj oltarnoj slici.

Čitav oltarić potječe vjerojatno iz prve polovine 17. stoljeća. Tokom Seicenta nastavlja se u Italiji, pored izrade intarzija u drvetu, i tehnika intarzije od bjelokosti i ebanovine uz primjenu poludragog kamenja, sedefa i kornjačevine. Sve je to nastavak firentinske renesansne tradicije. U Seicentu je intarzija od bjelokosti naročito proširena na sjeveru, u Piemontu i Lombardiji i vjerojatno tu moramo tražiti porijeklo našeg oltarića. Kao analogiju mogli bismo navesti škrinju od ebanovine s intarzijama od bjelokosti sa stiliziranim motivima iz 17. stoljeća, rađenu po tipičnom lombardskom ukusu (»Mobili intarsiati del Sei e Settecento in Italia od E. Baccheschi, str. 10), a motivu intarzije našeg oltarića veoma je sličan i dekor pisaćeg stolića s početka 18. stoljeća koji se nalazi u Torinu (Mobili piemontesi del Sei e Settecento, E. Baccheschi, str. 20). Inventarni broj 71. Dimenzije: 0,84 x 0,63 x 0,15.

Iz zbirke baroknog namještaja izdvajamo kao naročito vrijedan sanduk ili tzv. cassa (Sl. 3 i 3a).

Ima usko podnožje, naprijed i sa strane postavljeno na daščice. Pobočne stijene su ravne, a prednja je konveksna i profilacijama podijeljena u tri polja. Ravni poklopac profiliranog oboda također je podijeljen u tri polja i presvučen crvenim baršunom. Prednja strana sanduka, obod poklopca, pod-

nožje i daščice ukrašeni su biljnim motivima naslikanim zagasitim bojama na tamnoj i zlatno-smeđoj podlozi. Obojene površine izgledaju kao puncirane. Ovaj način bojenja zapravo imitira pozlaćenu kožu kojom se presvlače ne samo stolice, nego često i sanduci, naročito u Firenci. Na dva postrana polja prednje plohe izrađene su gipsane kartuše u vidu reljefnog ovalnog vitičastog okvira i lisnatog vijenca u kojem je grb s ljiljanima. Na pobočnim stijenama su pričvršćene željezne ručke, a u srednjem polju prednje plohe bila je brava koja nedostaje. Na pobočnoj plohi s desne strane u gornjem desnom uglu je urezan znak srcolikog oblika s inicijalima TC. To su vjerojatno inicijali vlasnika, a manje je vjerojatno da bi to bio znak majstora.

Način obrade i oblik sanduka ukazuju na rani rad. Po obliku podsjeća na trecentesknu tzv. »cassa da suora« koja je nastala po uzoru na primitivne sanduke izdjelane iz jednog debla drveta. Naš sanduk također slijedi taj način obrade; iznutra je dosta grub i nedotjeran, ali je s druge strane veoma dekorativan i reprezentativan po svom općem izgledu. Još je dosta mirnih linija, nema na njemu barokne bujnosti i razigranosti, ali su osnovna koncepcija i dekor ipak barokni. Nastao je vjerojatno koncem 17. stoljeća ili oko 1700. godine. Veoma je sličan sanduku na Tizijanovoj slici Venera urbinska. Takvi sanduci služili su najčešće za spremanje djevojačke opreme, tzv. »cassa nuziale« ili »coffre à marriage«.

Naš je sanduk najvjerojatnije firentinski rad.

Dimenzije: 0,55 x 1,62 x 0,48. Inventarni broj 103.

Slijedeći u nizu naših odabranih komada namještaja je naslonjač u empire stilu (Sl. 4).

Naslonjač je strogo tektonski koncipiran. Stražnje noge u obliku uglatih stupova nose okrugli leđni naslon koji je u okviru rezbarenog lovorovog vijenca. Prednje noge su izvedene u obliku lavljih šapa u donjem dijelu i herma u gornjem dijelu. Masivni ručni nasloni zapravo počivaju na njima poput arhitrava. Završeci naslona su ukrašeni kuglama sa zvjezdolikim ukrasima. Obod sjedala i arhitrav naslona ukrašeni su rezbarenim palmetama i rozetama. Cijeli naslonjač je pozlaćen. Sjedalo, okrugli leđni naslon i ručni nasloni su pojastučeni i ti su dijelovi bili presvučeni pozlaćenom kožom s biljnim ornamentima. Ostatak te originalne presvlake sačuvao se samo u uglovima naslona. Naročito je dekorativan i fino izrezbaren obod leđnog naslona. U konstrukciji naslonjača naročito je karakteristično tektonsko naglašavanje i rastavljanje linija. Tipični je primjerak empire namještaja — pompezan je, težak, krut i hladan. Nastao je početkom 19. stoljeća.

Naslonjač je veoma rijedak primjerak svoje vrste kod nas i stilski je čist produkt svoga vremena, te je po tome posebno vrijedan.

Dimenzije: visina naslona 1,20 m. Veličina sjedala: 0,50 x 0,75 x 0,68. Inventarni broj 129.

Kao posljednji odabrani komad slijedi dječji krevetac u bidermajer stilu (Sl. 5).

Konstruiran je kao zatvorena kompaktna cjelina i ima zapravo oblik komode. Korpus je postavljen na pobočne letvice. Iznad uskog oboda nalazi se jedna ladica, a iznad nje su dvije slijepe ladice. Na gornjem rubu sprijeda i sa strana nalazi se balustradica od malih tokarenih stupića koja kao vijenac završava čitav korpus i daje mu skladni, cjeloviti oblik. Balustrada je s prednje strane pomična, tj. može se podići.

Materijal od kojeg je krevet izrađen je tvrdo drvo s furnirom od oraha.

U sklopu bidermajer namještaja u muzeju krevetac predstavlja skladan i lijep komad. Odlikuje se jednostavnošću, mirnim linijama, zatvorenom tektonskom formom koju rastvara samo igra stupića na balustradi i fini tonaliteti furnira.

Krevetac je veoma rijedak primjerak u inače dobro sačuvanom i brojnom bidermajer namještaju. Potječe iz osječke obitelji F. K. Schmidt. Prema pričanju članova obitelji, donja ladica je u slučaju potrebe mogla poslužiti kao posteljica za drugo malo dijete. U tom slučaju se izvlačila i podupirala potpornjima.

U 19. stoljeću u Osijeku su radili veoma solidni stolarski majstori koji su velikim dijelom zadovoljavali potrebe osječkih građanskih obitelji. Naš je primjerak gotovo sigurno rad kojeg od tih majstora. U Osijeku postoji u privatnom vlasništvu jedan gotovo isti primjerak za koji je utvrđeno da je rad osječkog majstora. To još više učvršćuje naše mišljenje da je i primjerak iz muzeja produkt osječkog majstora.

Dimenzije: 0,90 x 1,58 x 0,69 m.

Inventarni broj 550.

Popis upotrijebljene literature:

Danica Pinterović; Povijest namještaja, Osijek 1952.

Robert Schmidt, Möbel, Berlin 1917.

Hermann Schmitz, Das Möbelwerk, Berlin W 8, Verlag Ernst Wasmuth, s. a.

Adolf Feulner, Kunstgeschichte des Möbels, Berlin, Propyläen-Verlag, s. a.

Gisèle Boulanger, L'art de reconnaître les styles, Hachette Paris 1963.

W. Therni de Gregory, Vecchi mobili italiani.

E. Baccheschi, Mobili intarsiati del Sei e Settecento in Italia.

E. Baccheschi, Mobili piemontesi del Sei e Settecento.

MOBILI ELETTI NELLA RACCOLTA DEL MUSEO DELLA SLAVONIA

Neila ricca raccolta di mobili di stile nel Museo della Slavonia a Osijek, appartenenti ai periodi stilistici dal 17. all'inizio del nostro secolo, abbiamo scelto alcuni pezzi per la pubblicazione. I criteri di quest'elezione erano vari, come la purezza stilistica, l'esecuzione e la singolarità di alcuni pezzi, e naturalmente il momento storico-culturale, poiché si tratti dei pezzi che ci narrano delle possibilità materiali, delle usanze e del gusto degli ex proprietari che erano strettamente legati alla storia di questa città e tutta la regione. Abbiamo eletto lo stipò rinascimentale e l'altare in miniatura, la cassa barocca, il seggiolone di stile impero e il lettino di stile borghese, primo Ottocento. Tutti questi pezzi hanno un valore sia stilistico, sia

storico e secondo la nostra opinione serviranno forse alla comparazione o eventuale attribuzione dei pezzi simili o uguali nelle raccolte di altri musei. I mobili non sono contrassegnati e così non possedendo i necessari dati archivali non possiamo fare l'attribuzione esatta. La provenienza dei mobili si può, purtroppo, soltanto presupporre e così anche fare la datazione approssimativa.

Lo stipo rinascimentale (fig. 1, 1a) è un prodotto tipico dell'epoca. Rialzato su un basamento a sette piloni rivela una concezione architettonica. Il corpo è chiuso, compatto. Dietro lo sportello ampio, sagomato c'è una serie di cassettoni e la porta centrale che rammenta nella sua forma un portale ornato d'intaglio. Dietro il portale si apre uno spazio esagonale rivestito di specchi e »pavimentato« di ebano e avorio.

La maggior parte dello stipo è rivestito di tartaruga e intarsiato d'avorio.

Lo stipo è di stile rinascimentale con la decorazione baroccheggiate, appartiene agli ultimi prodotti rinascimentali che tendono già allo stile seguente. È stato eseguito nel 17. secolo, probabilmente in Spagna — attribuzione fatta secondo la ricchezza e spiccata tendenza all'onorificenza e per analogia con uno stipo spagnuolo del 17. secolo pubblicato nel »Das Möbelwerk« di H. Schmitz (pg. 176). Nel 17. secolo era molto diffusa la produzione di questi stipi anche in Fiandra e in Toscana e non è facile fare un'attribuzione precisa essendo forti gli influssi reciproci fra questi tre paesi.

L'altare in miniatura rammenta l'architettura di un altare vero e proprio. È di stile tardo rinascimento, composto di ebano con intarsi d'avorio in forma di cirri floreali e incrustazioni di pietre dure (onice, lapis lazuli, agata ecc).

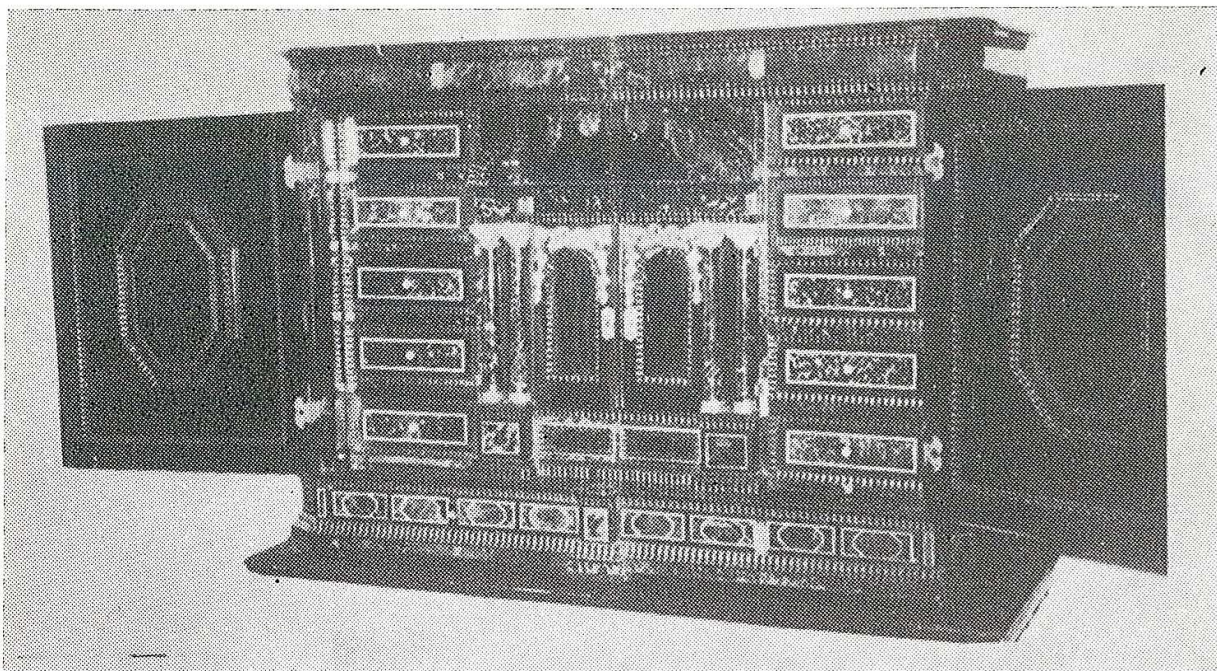
La pala d'altare raffigurante la Madonna col Bambino, S. Giuseppe e S. Giovanni Battista nella parte superiore e S. Caterina con due santi in atteggiamento di adorazione nella parte inferiore è dipinta su un foglio di rame con la tecnica della miniatura. Questa maniera era caratteristica di alcune botteghe veneziane del 16. e 17. secolo. L'altare è stato eseguito nella prima metà del 17. secolo in Piemonte o in Lombardia dove era diffuso l'intarsio d'avorio e d'ebano. Per analogia notiamo lo scrigno d'ebano intarsiato d'avorio a motivi stilizzati del 17. secolo fatto su gusto tipicamente lombardo (»Mobili intarsiati del Sei e Settecento in Italia« di E. Baccheschi, pg. 10).

Dalla raccolta di mobilia barocca distinguiamo la c a s s a che nella sua forma rammenta la trecentesca »cassa da suora«. La lavorazione interiore è rustica, ma esternamente è riccamente ornata a motivi floreali dipinti di colori caldi e scuri sullo sfondo marrone e marrone dorato. Risale probabilmente alla fine del 17. secolo, o verso il 1700. Assomiglia alla cassa sul quadro di Tiziano: »Venere d'Urbino« (Uffizi). La cassa è probabilmente un prodotto fiorentino.

Il seggiolone stile impero ha la forma architettonica, sulla spalliera rotonda è ornata di una corona d'aloro intagliata. La decorazione d'intaglio si trova anche su altre parti. Tutto il seggiolone è dorato. Originariamente era rivestito di cuoio ad ornamenti floreali su sfondo dorato. È tipico rappresentante di stile impero — maestoso, pesante, rigido e pomposo. È stato eseguito dopo gli anni 1800., comperato a Vienna come seggiolone »napoleonico«.

Il lettino di stile borghese della prima metà del 19. secolo ha la forma di un cassetto (comò) con un cassetto vero e due cassetti finti. Alla parte superiore, attorno il lettino, c'è una fine balaustra di piccole colonette torniate che accanto alle calde tonalità del impiallacciatura danno un effetto leggero alla compatta forma del corpo.

Nel 19. secolo a Osijek si svolgeva un'attività effettiva degli artigiani. Il nostro pezzo è un prodotto di quell'artigianato e apparteneva a una famiglia borghese e vi serviva per più generazioni. È un bell esempio della mobilia borghese semplice e intima.

1a Gornji dio kabinetnog ormara, otvoren
Parte superiore dello stipo, aperto

1. Kabinetni ormar s oplatom od kornjačevine, 17. stoljeće
Stipo rivestito di tartaruga, 17. secolo

2. Minijturni oltar, prva polovina 17. stoljeća
Altare in miniatura, prima metà del 17. secolo

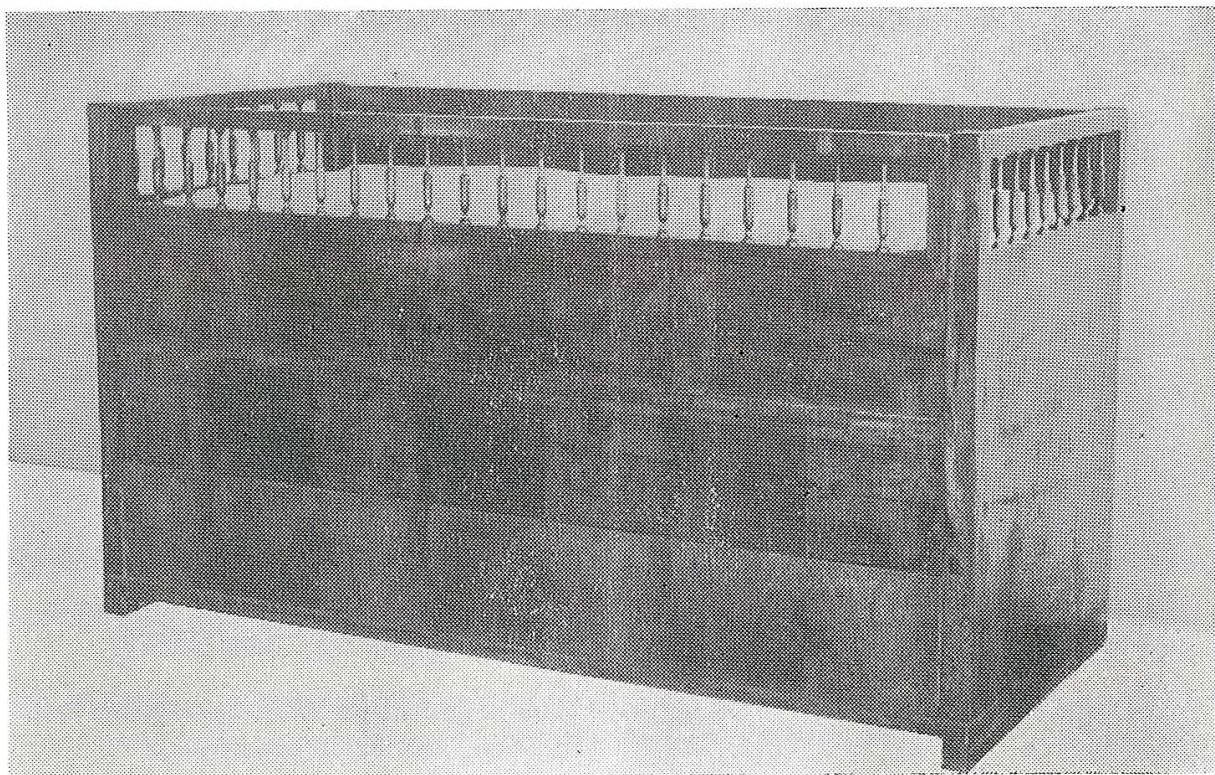
3. Sanduk, konac 17. stoljeća
Cassa, fine del 17. secolo

3a Detalj sanduka
Particolare della cassa

4. Naslonjač, početak
19. stoljeća
Seggionole, inizio
del 19. secolo

5. Dječji krevetac, pr-
va polovina 19. sto-
ljeća
Lettino per bambi-
ni, prima metà del
19. secolo